

הרוצה את הרב

מיניין נובע המחסור ברבני קהילות "מתאימים"?
מדוע לא יסכון פוסק חרדי לקהילה דתית לאומית?

בעקבות מאמרו של משה (קינלי) טור-פז (דעות 15, אדר א' תשס"ג)

גישתם הבונה והאקטיבית של רבנים אלו יתקיימו מערכות יחסים קרובות, מורכבות ומאוזנות בין הרב לקהילה, וכך יתאפשר לרב לשרת את הצרכים הדתיים והרוחניים של קהילתו וליצור לעצמו מוניטין שיהפוך את פסיקותיו לבעלות משקל. ממילא ירבו בתי המדרש ויתמלאו בתלמידים, והתחרות, בחינת קנאת סופרים, תביא לכך שרבנים ראויים, מוכשרים ומשכילים ישמשו בקהילות הקודש.

שתי טענות נשמעות תדיר במקומותינו לגבי הצורך, וליתר דיוק – אי-הצורך – ברב קהילה. 1. טענה ראשונה היא, כי בעידן חופש המידע, כאשר ספרי הלכה חצי-פופולריים כדוגמת "שמירת שבת כהלכתה" מצויים בכל בית (או

בכל מחשב), כאשר האינטרנט נגיש לכול ומאפשר אפילו לשאול שאלות הלכתיות, כאשר רוב הציבור בוגר מוסדות תורניים ומסוגל לעיין בעצמו בספרי ההלכה – אין צורך ברב איש-קהילתי מיוחד.

אכן, נראה כי הקהילות היום משכילות יותר מבעבר וישנה מעין דמוקרטיזציה של ההלכה (מצב דומה קיים אף ברפואה בת זמננו כאשר הידע הרפואי זמין ונגיש לכל פציינט). ואולם, אף שהאינטראקציה בין השואל והמשיב ברוכה ומחדדת את השאלות ההלכתיות העומדות על הפרק, עדיין נראה כי יש מקום לעתים להתייעץ עם אדם שעוסק בשאלות הלכתיות דרך קבע. הניסיון

מורה שלא תמיד יש בידי השואל הזמן או היכולת לברר את המציאות הטכנולוגית או הכלכלית העומדת מאחורי בעיה הלכתית מסוימת. גם האפשרות לברר עמדות שונות בנושא הלכתי, דורשת לעיתים זמן רב שאינו בידי השואל. רב הרגיל ב"ספרות מקצועית" ההלכתית, למשל כרכי "תחומין" היוצאים מדי שנה, ודאי מכיר בבעיות ובפתרונות הקיימים

את אלו המגלים נטיות חדשניות וכך הוא ננטש לטובת אלו המשקפים מקובעות מחשבתית בהלכה ובמחשבה. התלמידים המוכשרים המגלים נטייה לעסוק בשדה החינוך והרבנות מושכים, אפוא, את ידם מעיסוק זה ומחפשים את דרכם בעולם האקדמי המפותל אך הסטרילי משהו, אשר אינו מאפשר להם להשפיע באופן משמעותי על החברה הדתית.

ב. הביקוש והיעדרו האם דוברים רבנים?

על דרך הרוב, הקהילות העירוניות שלנו אינן מעוניינות ברבנים. ייתכן כי את הסיבה לכך

דנה ובוועז זונשין ללא כותרת 1996 (עבודת וידאו)

ניתן לתאר במונח פסיכולוגי: מצב פוסט-טראומטי. עולם הרבנות המתגלה בחיי היומיום אינו מעורר, בלשון המעטה, רצון לאימוצו. תוצאה עגומה זו של המצב מעמידה את הנפגע, כמו בכל מקרה של טראומה נפשית, במין מעגל קסמים שלכאורה אין ממנו מוצא. אני מאמין כי אם יכתירו קהילות אנ"ש רבנים משכילים ואמיצים בתהליך ממושך ישתנה המצב. מתוך

לדעתי

אביעד סטולמן

א. ההיצע – למה אין רבנים?

בגיליון האחרון של דעות טען ידידי, משה (קינלי) טור-פז, כי הסיבה לכך שבימינו אין מנהיגות דתית-מודרנית נעוצה, בין היתר, במיעוט המוסדות התורניים המזוהים עם דרכה של הציונות הדתית המודרנית. לדעתו, אם יוכשרו אנשי רוח אקדמאיים בהשכלה פורמלית-אוניברסיטאית ישתנה המצב. לצערי, אני חולק על קינלי בנקודה זו – אין מזור פלא בהשכלה אקדמית; אכן, חוסר מיומנותם האקדמית של הרבנים הוא בעיה בפני עצמה לכל מי שרואה את התורה כמכלול החכמה האלוהית הכוללת תורה ומדע, פילוסופיה ומחשבה, כפי שראו חכמים בכל הדורות. ברם, אין בקיומה של השכלה מערבית-אקדמית פתרון לבעיית הרבנות. יעידו על כך תלמידי

חכמים שוודאי רחוקים מגישתנו התרבותית-הלכתית אך רכשו השכלה מערבית רחבה.

למען האמת, ועל כך ארחיב להלן, חסרונם של רבנים "מודרניסטים" נובע בראש ובראשונה מחוסר רצונו של הציבור "להעסיק" אותם. על פי חוקי הכלכלה, אם אין ביקוש גם אין היצע, ומכאן נובע מיעוט המוסדות להכשרת רבנים ברוח זו. לכן גם במיעוט המוסדות הקיימים, על מיעוט תלמידיהם ותלמידותיהם – הכשרת הרבנים לא עומדת במרכז סדר היום (למשל 'בית מורשה' בירושלים). התלמידים המעטים בעלי

האוריינטציה הפתוחה הנמשכים לעולם הרבנות מתקשים למצוא לעצמם מקום עבודה לאחר לימודיהם, ויותר מכך: הם אף אינם מוצאים לעצמם מקום גם קודם לכן, כשהם בתוך עולם הרבנות והישיבות. עולם זה במידה רבה דוחה

אביעד סטולמן, דוקטורנט במחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר-אילן, לומד לקראת סמיכה לרבנות.

ובהמשך:

ועוד הגידו בו נסיון אמיתי, והוא מנפלאות תמים דעים בתולדה, כי הנדה בתחילת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם, כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי, ורוע האויר ידבק במראה. והנה היא כאפעה הממית בהבטתו, וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו ובמחשבתו, ולכך גזר עליו הכתוב (לעיל טו כד) ותהי נדתה עליו, כי רעתה רוע מתדבק. והוא שאמר "בנדת טומאתה", יאמר טומאת הנדה (יחזקאל לו יז), כי יזכיר בה לעולם טומאה, שהיא כשרץ וכאיש המצורע שטומאה להם בגופם.

הרמב"ן, איש הרפואה, ציטט בדבריו את שהיה ידוע בימיו למדע,⁴ ומשום שהוטעה לחשוב ש"ברייאת דנידה" היא ממקור רבני.⁵ ואולם, פלא גדול על הרב החרדי בן-ימינו המאמין בדברים אלו ממש. כיצד ניתן, אפוא, לשאול בעניינים אלו פוסק המחזיק תפיסות מעין אלו? האם הציבור שלנו יהיה מעוניין לקבל על עצמו רבנים בעלי תפיסות שכאלה בעניינים של טהרת המשפחה?

מובן שישנם גורמים נוספים המשפיעים על פסיקותיו של הרב בעניין זה, כגישתו ביחס לחומרות ומדיניותו לגבי הצורך "לצאת ידי חובת כל הדעות", ועל כך כתב הרב דניאל שפרבר בנושא זה בגיליון הקודם.⁶ מי שמכיר את פסיקותיו המקלות של גדולי הפוסקים בדורנו, ר' עובדיה יוסף, רואה כיצד מקל הרב בכל שאלה בעניינים אלו, כחלק ממגמתו "שהחומרא בזה באה לידי קולא".⁷ לנגד עיניו ודאי עמדו סיבות טובות לאמץ גישה מקלה בנושא זה. לדעתי, אף פוסקים מבית מדרשו צריכים לאמץ גישה מקלה בעניינים אלו, גם מפאת טעמים אחרים, שהערת עליהם לעיל בקצרה.⁸

ג. ביקוש יוצר היצע

בניגוד למה שמקובל לומר, אינני מאמין כי מנהיגים קמים גם ללא ציבור שרוצה בהם. נכון שפה ושם קם איש רוח מיוחד במינו שייתכן

בשורות הבאות אדגים את טענתי בדיון בידיני טהרת המשפחה, מהנושאים החמורים בהלכה, שמורי הוראה בכל מקום נזקקים להם תדיר. בתחום זה ישנם לפחות שלושה גורמים ייחודיים המשפיעים על יחסו של הפוסק: (א) היחס אל המחזור הנשי – מציאות ביולוגית נייטרלית או מציאות נשכנית ומאיימת; (ב) היחס אל האישה המודרנית בכלל; (ג) הבנת מרקם היחסים השונה בין גברים לנשים בעת המודרנית. לתפיסות של הפוסק יש השפעה מכרעת לא רק על אופן מתן הפסק בשאלות עדינות אלו, אלא אף על תוכן הפסיקה, גם אם היא מצטמצמת בעיקר לשאלות הקשורות להפרדה שבין איש לאשתו בעת הנידות ההלכתית.

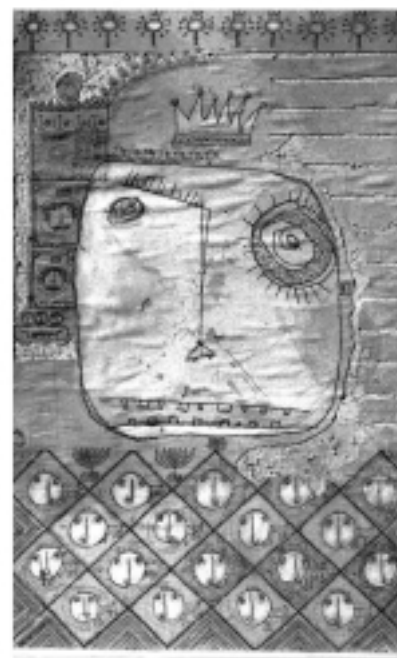
הקשר בין התפיסה הפילוסופית-מדעית של הנידות לשאלות ההלכתיות היה מוכר כבר לרמב"ם. במורה נבוכים² כותב הרמב"ם:

"מנהג מפורסם של הצאביה עד זמננו זה בארצות המזרח, כוונתי לשארית הזורואסטרים, שהנדה תהיה בבית לבדה, המקומות שהיא דורכת עליהם נשרפים, מי שמדבר אליה נטמא, ואף אם נושבת רוח על הנדה ועל איש טהור הוא נטמא. ראה אפוא מה רב ההבדל בין זה לבין דברנו: כל מלאכות שאשה עושה לבעלה, נדה עושה לבעלה חוץ מרחיצת פניו וגוף! ולא נאסרת אלא ביאתה כל ימי לכלוכה וטינופה. [...]

ואילו אנחנו איננו טוענים [שיש] טומאה וטהרה אלא [ביחס] לקודש ומקדש".

ראו מה בין גישתו של הרמב"ם, לפני כ-800 שנה, ובין תפיסתו של אחד מגדולי הפוסקים בימינו, ר' שמואל הלוי ואזנר, המצטט את פירושו של הרמב"ן לתורה בפתחה לספרו הלמדני-הלכתי על הלכות נידה.³

והנכון בעיני, כי האשה בימי ראייתה תקרא נדה בעבור שינדוה וירחיקוה כל בני אדם, והאנשים והנשים ירחקו ממנה, ויושבת בדד לא תספר עם בני אדם כלל, כי גם דיבורה טמא אצלם, והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המת, והזכירו זה גם רבותינו, ואף מבט שלה מוליד היזק, וכבר הזכרתי זה בסדר ויצא יעקב (בראשית לא לה). והיה משפט הנדות לשבת באהל מיוחד.

אבנר שר, מנהיג 2002

וקשה להניח שכל שואל, ואפילו יהא זה תלמיד חכם, יהיה בקיא בהם.

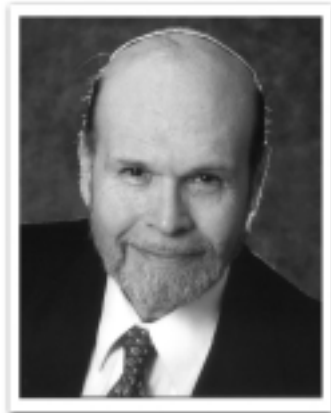
2. יש המקבלים את הטענה כי אכן יש צורך בפוסקי הלכות מקצועיים, אלא שלדעתם שאלות מקצועיות אלו אינן דורשות רב קהילה. אינני רוצה לדון בשאלה עד כמה נחוצים רבנים המשמשים כמורי דרך בשאלות פילוסופיות ותאולוגיות. שאלה זו נשאיר לסוציולוגים שיבחנו באיזו מידה רוצות קהילות שבראשן יעמוד חכם אשר תחום עיסוקו יחרוג מפסיקת הלכה ונשיאת הדרשה השבועית, ושיוכל לשמש מעין מורה-דרך רוחני. בשורות הבאות אני מבקש להדגים את הזיקה הקיימת בין עמדותיו התאולוגיות-פילוסופיות של הרב לפסיקותיו ההלכתיות, אף בתחומים פרוזאיים ביותר של ההלכה, כדיני טהרת המשפחה. עמדתי היא, שקהילה מודרנית שאינה מאמצת רב בעל השקפות מחשבתיות קרובות לשלה, עלולה לקבל תשובות הלכתיות שאינן מתאימות לה מבחינה רוחנית ומעשית.¹ מצב עגום זה מביא לכך שציבור גדול נמנע מלשאול רבנים שאלות הלכתיות, ובכך גורם נזק לא רק לעצמו, כי אם להלכה בכללותה, הנותרת מסוגרת ומחמירה.

יהדות עכשיו, כאן ושם

ד"ר אשר כהן משוחח עם פרופסור ישעיהו (צירלס) ליבמן, חבר התנועה וחתן פרס ישראל במדע המדינה לשנת תשס"ג

"פרופ' ישעיהו ליבמן הוא מחשובי החוקרים של התרבות וההתנהגות הפוליטית של יהודים בישראל ובעולם, ומן הראשונים והבולטים שבין חוקרי הזרמים הדתיים השונים בחברה היהודית האמריקנית. מחקריו עוסקים בערכים דתיים ובהשפעתם על אידיאולוגיה ועל התנהגות פוליטית. פרופ' ליבמן מרבה לעסוק בחקר הזיקה וההשפעה ההדדיות בין יהודי ארה"ב וישראל" (מנימוקי השופטים, פרס ישראל תשס"ג)

אשר כהן

כל תחומי מחקר סובבים סביב הסוציולוגיה של הדת והזהות היהודית, הן בקרב יהדות ארצות-הברית והן בתוך החברה הישראלית. האם היה גורם שהשפיע עליך ועל תפיסותיך באופן מיוחד?

למרבה הפלא, בית הספר היסודי שבו למדתי בברוקלין – "ישיבה דפלטבוש" – השפיע עליי באופן העמוק ביותר. המנהל והמורים בבית ספר זה, במיוחד המורים למקצועות היהדות, היו עבורי מודלים למסירות. הם ראו בעבודתם שליחות, בעיקר בכל הנוגע ללימודי הקודש, הציגו את התרבות היהודית. אינני הראשון מבין בוגרי בית הספר שזוכה בפרס ישראל; הקדים אותי פרופסור אליהוא כ"ץ. בין הבוגרים אף היה אחד שזכה בפרס נובל (גם הרב מאיר כהנא למד שם). זה היה מוסד חינוכי קטן שהצליח לשתול בתלמידים רגשות עמוקים של מסירות רבה, וחינך למעורבות ונטילת אחריות אישית וקהילתית לקולקטיב היהודי ולהמשכיותו. כל תלמיד, כמובן, יישם את הערכים הללו באופן שונה. אני מאמין שבית הספר הזה הוא המקור לעיסוק שלי בשאלות הנוגעות לזהות יהודית, ולהחלטותי לעלות לארץ. מתוך פחות משלושים תלמידי כיתתי, חמישה עלו לארץ. זהו נתון משמעותי על רקע היעדר ההצלחה בהיקפי העלייה מארצות-הברית. אם נחשוב לרגע שמכל שלושים יהודים אמריקאים חמישה היו עולים לארץ, הרי

כי תהיה לו השפעה רבה על הציבור, אך כעניין רגיל אין הדבר כך. על הקהילות עצמן לקבל עליהן רבנים, ודווקא אלו שיעמדו באתגרים אינטלקטואליים פְּבִירִים ברמה שהציבור רגיל אליה. תוצאת מהלך מעין זה תהיה כפולה; מחד, כאשר יראו הצעירים כי יש ביקוש לרבנים חדשניים, בעלי שאר רוח, יתמלאו בתי המדרש השונים (לאו דווקא "האקדמאיים") בתלמידים שיבקשו ללמוד על מנת לְלַמֵּד, ואנו נמצא לנו רבנים ראויים, המשלבים חכמה, בינה ודעת. "הגדיים" – רבני הקהילות הללו – ייעשו "תיישים" וישמשו ברבות הימים רבנים במגזר העירוני, הארצי ואף הכלל-עולמי. אט אט, בתהליך ארוך תשתנה הרבנות, גם זו "הכפויה" על בני הנוער במוסדות החינוך השונים מרמת הגן ועד הישיבה.

ללא נטילת חלק בתרבות הרבנית-ההלכתית לא יוכלו להתפתח שינויים. יש הטוענים כי יהדות "אקדמית" אינה יכולה להשכין שאר רוח, התלהבות ומחויבות בלבבות הצעיר; שציבור רב-ערכי, רב-תרבותי, אינו יכול להוות בסיס לתנועה דתית המונית. אני מסופק אם אבחנה זו נכונה. בצעדים איטיים ייתכן בהחלט שינוי של ממש בנוף הרבנות והקהילה הדתית. תהליכים ארוכי-טווח ישפיעו תחילה על בעיותיה של הקהילה המקומית, על בית הכנסת עצמו, ולאחר מכן יהוו דגם לשינוי בעולם התורה והישיבות. האלטרנטיבה המוצגת היום היא של עזיבת שדה ההתמודדות של היהדות לטובת קיצוניים משני הצדדים – חילונים וחרדים. אם נאמץ רבנים המשלבים תורה וחכמה, מדע ותרבות בקהילותינו, נוכל לשנות את תמונת המצב העגומה שאותה הציג משה טור-פז. ■

שכל ההווה היהודית בארץ ובארצות-הברית הייתה משתנה לטובה באופן דרמטי בכל המישורים.

ברבות מעבודותיך אתה דן בבעיות המאפיינות את יהדות ארצות-הברית בסוגיות הנוגעות לזהות ולקיום היהודי. בעקבות ניסיוןך האישי והמחקרי כאחד, היכן אתה מזהה את הבעיה העיקרית של יהדות זו?

יהדות ארצות-הברית, בדומה לכל ריכוז יהודי משמעותי הסובל מתהליכי טמיעה בסביבה לא-יהודית, מורכבת ממרכז ומפרפריה. אינני מתכוון למשמעות הגאוגרפית של המונחים הללו, אלא למשמעות החברתית התרבותית שבהם, ומטבע הדברים יש בהם גם הכללה. המרכז היהודי מורכב מגרעין חזק של משפחות וקהילות יהודיות המאורגנות סביב פעילות קהילתית יהודית רחבה ומקיפה, דוגמת בתי כנסת, חינוך יהודי וכיוצא באלו. הפרפריה החברתית-תרבותית כוללת שני

1. ראו מאמרו המצויין של יואב שורק, 'מהי ההלכה', אקדמות י"ג (תשס"ג), עמודים 185-199.
2. חלק ג, פרק מז, מהדורת שורק, עמוד 628.
3. שיעורי שבט הלוי על הלכות נדה, תשנ"ב. הציטוטים מפירושו של הרמב"ן לפרשת תזריע (ויקרא יב, ד) ולפרשת אחרי מות (שם יח, ט).
4. להרחבה בנושא ראו: ידידיה דינרי, 'מנהגי טומאת הנדה – מקורם והשתלשלותם', תרביץ מט (תש"ס), עמודים 302-324.
5. בעניין "ברייתא דנדה" ראו: ידידיה דינרי, 'חילול הקודש ע"י הנדה ותקנות עזרא' תעודה ג (תשמ"ג) עמודים 37-17.
6. 'שיתוק וגמישות בהלכה בת-זמננו', דעות 15 (אדר א' תשס"ג), עמודים 19-23.
7. ספר טהרת הבית, חלק ראשון, עמוד ט.
8. ראו ניסיון ברוח זו אצל דודו פיקסלר, 'הרחקות בין הבעל והאשה בתקופת הנידוי', צהר ב עמודים 21-35.